

ABD’NİN ORTADOĞU POLİTİKASINA KENDİ ULUSAL GÜVENLİK DOKTRİNLERİ EKSENİNDE BİR BAKIŞ

Davud KAPUCU¹

Özet

İkinci Dünya Harbi, dünyadaki başat güç ve otoritelerin değişmesine ve yeni bir siyasal düzenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'daki pozisyon ve yerini ABD almıştır. ABD, savaş sonrasında SSCB'nin Ortadoğu'daki yayılmacı siyasetine karşı bölgedeki ikili ve çoklu ilişkilerini kullanarak çıkarlarını şekillendirmiştir. Özellikle petrol ve bölgenin kaynaklarına hâkim olmaya dönük bu siyaset ABD'nin yayımladığı Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini ve Nixon Doktrini, Carter Doktrini, Reagan Doktrini ve Bush Doktrini ile nüfuz ve etkisini göstermiştir. Bu çalışmada, ABD'nin İkinci Dünya Harbi'nden itibaren şekillenen Ortadoğu politikasına basın ve kaynaklar çerçevesinde yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Ortadoğu, Doktrin, Soğuk Savaş, Dış Politika.

A LOOK AT THE USA'S MIDDLE EAST POLICY ON THE AXIS OF OWN NATIONAL SECURITY DOCTRINES

Abstract

The Second World War paved the way for the change of dominant powers and authorities in the world and the emergence of a new political order. In this context, the position and place of England and France in the Middle East has been taken by the USA. The USA shaped its interests by using bilateral and multiple relations in the region against the expansionist policy of the USSR in the Middle East after the war. Especially, this policy aimed at dominating oil and the resources of the region showed its influence and influence with the Truman Doctrine, Eisenhower Doctrine and Nixon Doctrine, Carter Doctrine, Reagan Doctrine, Bush Doctrine published by the USA. In this study, the Middle East policy of the USA that has been shaped since the Second World War will be included within the framework of the press and resources.

Keywords: USA, Middle East, Doctrine, Cold War, Foreign Policy,

¹ Dr., Hava Kuvvetleri Komutanlığı, dkapucu@hotmail.com, 05056566242, ORCID.0000-0002-5278-9846

1. GİRİŞ

Ortadoğu ifadesi ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz subayı Alfred Thayer Mahan tarafından, “The Persian Gulf and International Relations” başlıklı makalesinde Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanılmıştır (Saltürk ve Semiz, 2007: 353; Memiş, 2002: 44-46).

Terim olarak yüz yıllık geçmişi olmasına rağmen Ortadoğu’nun önemi, insanlık tarihi ile başlamaktadır. Ortadoğu coğrafyası aynı zamanda üç semavi dinin merkezi konumundadır (Yeşilyurt, 2018: 499-536). Tarih boyunca yapılan mücadelelerde özellikle Kudüs şehri, her üç dinin egemen olmaya çalıştığı bir merkez olmuştur. Ortadoğu, üç kıtanın ortasında göç yollarını, İpek ve Baharat Yolu’nu, bugün de enerji koridorlarını kontrol etmesi nedeniyle dünyanın merkezi konumundadır. Ortadoğu bölgesi tarihin en eski zamanlarından bu yana dünyanın ilgi odağı olmuştur. Bölgede birçok imparatorluklar kurulmuş ve yıkılmıştır. Roma, Bizans, Pers, Mısır, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu bu bölgede kurulmuş ve etkinlik göstermiştir (Kocaoğlu, 1995: 167).

Ortadoğu, dünya petrolünün büyük bir bölümünün üretildiği bir bölge olarak önemli bir hammadde ve enerji deposu olarak ön plana çıkmaktadır (Arı, 2004: 66-70). Bu nedenle bölge her zaman önem ve değerini korumuştur. Ortadoğu ülkeleri genellikle az gelişmiş ülkeler olup, bölgede ülkelerinin neredeyse tamamı endüstriden yoksun bir nitelik ve özelliğe sahiptir. Bu bakımdan Ortadoğu, ekonomik açıdan bakıldığında endüstrileşmemiş bölge olarak tanımlanabilir (Kocaoğlu, 1995: 177).

Ortadoğu karmaşık bir etnik yapıya sahip olup ulus devlet olma sürecini tamamlayamamış toplumların yer aldığı daha çok aşiret odaklı bir yapının hüküm sürdüğü bir mozaığe sahiptir. Bu kapsamda, bölge ülkelerinin aşiret dayalı toplumsal yapısı birlik ve bütünlükleri önündeki en büyük tehdit ve engel olarak ifade edilebilir (Arı, 1998: 26).

Ortadoğu devletlerinin ekonomisi; millî gelir, sanayi, tarım, hammadde kaynakları ve ulaştırma gibi belli başlı bazı unsurlara göre değerlendirilebilir. Ortadoğu ülkeleri petrol ve doğalgaz hariç hammadde kaynakları bakımından zengin olmadığı için ekonomik yönden kendi kendilerine yeterli durumda değildir. Ortadoğu, bazı dağlık bölgeler ve nehir yatakları dışında bitki örtüsü açısından çok fakir bir coğrafi yapıya sahiptir (Harp Akademileri Komutanlığı, 1992: 72).

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Ortadoğu, İngiliz ve Fransız nüfuz alanı olarak ön plana çıkmıştır. Ancak, İngiltere ve Fransa’nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında eski güçlerini yitirmesinden dolayı bu bölge Sovyet yayılmacılığının tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sırada ABD, Avrupalı selefleri İngiltere ile Fransa’nın yerini almıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan SSCB’nin dağıldığı 1991 yılına kadar Ortadoğu, iki büyük gücün hâkimiyet yarışına sahne olmuştur (Laurent, 1999: 3-5). Dünya enerji kaynaklarının büyük bir bölümüne sahip olması münasebetiyle Ortadoğu, büyük güçler açısından daima cazibe merkezi olmuştur. ABD için Ortadoğu’nun stratejik önemi, Soğuk Savaş boyunca SSCB’nin yayılmacı bir siyaset izlemesinden dolayı artmıştır.

ABD, Soğuk Savaş süreci ve sonrasında Ortadoğu’da İsrail’in güvenliğini sağlamak ve bölgede etkinliğini sürdürmek gibi iki hedef belirlemiştir. Bu bağlamda 1979 yılında gerçekleştirilen İran Devrimi, ABD’nin Ortadoğu’daki en önemli müttefiklerinden birisi olan ilgili ülkeyi kaybetmesine ve İsrail ile petrol

bölgelerinin güvenliğinin tehlikeye girmesine neden olmuştur (Brzezinski, 1985: 456). Ayrıca ilgili durum, radikal unsurların güçlenmesine, bu süreçte antiemperyalist söylem ve beyanların artmasına zemin hazırlamıştır.

2. ABD'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ORTADOĞU EKSENLİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI VE GELİŞTİRİLEN DOKTRİNLER

ABD, kuruluşundan 1941 yılına kadar ABD Başkanı James Monroe (1817-1825) tarafından 2 Aralık 1823'te açıklanan doktrin çerçevesinde izolasyonist bir dış politika izlemiştir (Yalçın, 2013: 442; Akçay-Akbal, 2013: 7-29; Sümer, 2008: 119-144). Bu doktrinle ABD, Avrupa ülkelerinin iç işlerine müdahale etmeyeceğini açıklamıştır. ABD'nin Monroe doktrini ile şekillenen politikası XX. yüzyılın başında değişmeye başlamıştır (Çolakoğlu, 2005: 184). Bu politik değişikliğe Ortadoğu'da çıkarılmaya başlanan petrolün büyük bir yeri olmuştur (Türkman, 2007: 302). İkinci Dünya Harbi'nden sonra ABD'nin Ortadoğu politikası petrole hâkim olmanın yanında, Rusların yayılmasını engellemek üzerine şekillenmiştir. Bu kapsamda ABD, Sovyet yayılmacılığını önlemek için ekonomi, güvenlik ve dış politika alanında Truman, Eisenhower, Nixon, Carter, Reagan, Bush Doktrinleriyle Marshall Planı'nı devreye sokmuştur (Armaoğlu, 1991: 240).

ABD'nin Ortadoğu'da hâkim güç haline gelmesinde Soğuk Savaş ve 1956 Süveyş bunalımı etkili olmuştur. Bu kapsamda ABD, savaştan önce İngiltere, Fransa ve diğer sömürgeci ülkelerden boşalan kapitalist dünyanın liderliğini üstlenmiştir (Aşar, 1991: 31).

2.1. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Truman Doktrini

Sovyetler Birliği'nin genişlemesinden ve komünizmin çevre ülkelere yayılmasından endişe duyan ABD Başkanı Harry Truman, komünizm karşıtı devletleri desteklemek ve bastırma planını hayata geçirmiştir (Güler, 2004: 216). Bu çerçevede, öncelikle Yunanistan'da bulunan komünistlerin, merkezî iktidara karşı güçlenmesinin önüne geçmek amacıyla 300 milyon dolarlık malî yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Bu ekonomik destek ile Yunanistan'da komünistlerin iktidara gelmesini engellemek hedeflenmiştir. Aynı dönemde komünizm tehdidi altında olması münasebetiyle ABD tarafından Türkiye'ye, 100 milyon dolarlık malî yardımda bulunulmuştur (McGhee, 1992: 90). ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapması ve Truman Doktrini'ni devreye sokmasıyla Soğuk Savaş dönemi başlamıştır (Kalyon, 2010: 21; Kurt, Pehlivan, Korkmaz, 2020: 273-279).

12 Mart 1947 tarihinde yayımlanan Truman Doktrini, komünist yayılmacılığa karşı Türkiye ve Yunanistan üzerindeki Sovyet baskılarına karşı şekillenmiştir. 12 Mart 1947 günü Başkan Truman, Yunanistan'a ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık askerî yardım yapabilmesi için Amerikan kongresinden yetki istemiştir (Yalçın, 2013: 927). Doktrin esas itibarıyla Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapmayı içerse de özünde ABD'nin kendi kıtasının dışına çıktığı bir belge olma özelliği ile ön plana çıkmıştır (Çevik, 1995: 16). Böylece, Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'daki yayılmacılığına karşı koyacak güç artık İngiltere yerine, ABD olmuştur. ABD, 1945-1946 yılları arasında Avrupa devletlerine 15 milyar dolar yardım yapmış olmasına rağmen bu devletler ekonomik sıkıntıdan kurtulamamıştır (Uçarol, 1995: 725). Bu yüzden ABD, komünizm

tehdidine karşı yeni bir planla ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Truman Doktrini, Marshall Planı'nın hazırlayıcısı olmuştur (Ertem, 2009: 387).

2.2. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Marshall Planı

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 1947 Haziran ayında Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada Avrupa devletlerinin ekonomisini Amerikan malî ve endüstriyel yardımı ile canlandırmayı içeren bir program önermiştir (Uçarol, 1995: 667). 22 Eylül 1947'de Türkiye'nin de dahil olduğu 16 Avrupa ülke temsilcisi bir Ekonomik Kalkınma Programı hazırlayarak ABD'ye sunmuştur (Güler, 209-224). Bunun üzerine ABD, 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanunu'nu çıkarmıştır (Yalçın, 927; Uçarol, 668).

Amerika kanununun çıkarıldığı ilk yıl; Fransa, İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Belçika, İzlanda, Portekiz, Avusturya, Danimarka, İsviçre, İtalya, Lüksemburg, İrlanda, Hollanda, Norveç ve İsveç'in içinde bulunduğu 16 ülkeye altı milyar dolarlık bir ekonomik yardım yapmıştır. Bu yardım ileriki dönemlerde 12 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Marshall Programına göre; Avrupa ülkelerine sağlanacak dış yardımlarla, yıkılan ekonomilerini düzeltmek, komünizmin Batı Avrupa'daki yayılışına engel olmak ve Ortadoğu petrolünü ele geçirmek amaçlanmıştır (Taşpınar, 2009: 45).

2.3. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Bağdat Pakti-CENTO

Bağdat Pakti, Sovyet yayılmacılığına karşı önlem almak düşüncesiyle savunma ve iş birliği geliştirmek amacıyla Türkiye ile Irak arasında 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta imzalanan antlaşma ile şekillenmiştir (Akşam, 1955: 1-2; Yeşilbursa, 2011, 89; Milliyet, 1955: 1). Asıl adı "*Treaty of Mutual Cooperation*" olan Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliğini içeren bu belge, tam bir ittifak antlaşması özelliği taşımamaktadır. BM yasasının 51. maddesine göre düzenlenen ve beşer yıllık periyotlarla yenilenmek koşuluyla imzalanan antlaşmaya göre; üye devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmadan sadece savunma ve güvenlik konularında iş birliği yapmaları kararlaştırılmıştır (Bostancı, 2013: 176). Türkiye ve Irak'tan sonra 4 Nisan 1955'te İngiltere, 23 Eylül 1955'te Pakistan ve 3 Kasım 1955'te de İran Pakta dahil olmuştur (Milliyet, 1955: 1; Akşam, 1955: 2). Bu sırada Irak, Sovyetler Birliği'nin yanında ikinci bir tehdit olarak gördüğü İsrail'in pakta girişini engellemek için antlaşmaya ek bir madde koydurmuştur (Soysal, 2000: 502). ABD, Bağdat Pakti'na üye olmamıştır (Yılmaz, 2016: 215-218). ABD, Pakta katılmamasına rağmen paktın Ortadoğu'nun güvenliği için destekleneceğini göstermek amacıyla konseyin 21-22 Kasım 1955 tarihinde yapılan ilk toplantısına sivil ve asker gözlemciler göndermiştir. ABD, 1957'de paktın askerî komitesine üye olmuştur (Dursun .446-447).

İsrail bu gelişmeler sonucunda paktın kendi ülkesine karşı kurulduğunu iddia etmiştir. Bu sırada Irak, giderek SSCB'nin etkisine girmesinden ve ülkesinde meydana gelen darbenin etkisiyle 1959 yılında Bağdat Pakti'ndan ayrılmıştır (Milliyet, 1959: 1; Bağcı, 2007: 101). Irak'ın paktan ayrılması neticesinde diğer üye ülkeler tarafından paktın adı Merkezi Anlaşma Örgütü CENTO (Central Treaty Organization) olarak değiştirilmiştir (Milliyet, 1959: 1). Pakt, 1979'da meydana gelen İran İslam Devrimi'nden sonra tarihi misyonunu tamamlamıştır (Uçarol, 739-742).

Bağdat Paketi'nin kurulmasında kuzeyden beklenen tehdide karşılık bölgesel bir ittifak oluşturma arayışı ön plana çıkmıştır. Ancak bu girişim Batı dünyasının da içinde yer aldığı ve etkin olduğu izlenimini verdiğinden Arapların tepkisi ile karşılaşmış, bölgesel bir ittifak oluşturma özelliğini gerçekleştirememiştir.

2.4. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Süveyş Kanalı Krizi

1952 yılında Mısır'da önemli bir siyasal devrim gerçekleşmiş ve bu ülke, Cumhuriyet rejimine geçmiştir. 1954 yılında Mısır devriminin öncülerinden Cemal Abdülnasır Cumhurbaşkanı olunca, ülkenin siyasal yaşantısında yeni bir dönem başlamıştır. 1956 savaşı aslında bir Arap-İsrail savaşı değildir. Çünkü ne doğrudan doğruya İsrail ile ne de Filistin ile ilgisi yoktur. Süveyş savaşı olarak bilinen bu mücadele, Nasır'ın Arap dünyasının liderliğine oynaması ve bu liderliğin izlediği politikanın, batı çıkarlarına ters düşmesi sonucunu gerçekleştirmiştir (Memiş, 2002: 5; Roberts, 2011: 1034-1036).

Cemal Abdülnasır, Amerika ve İngiltere tarafından Avsan Barajı'nın yapımı için vadettikleri kredilerin geri çekilmesine tepki olarak 1956 Temmuz'unda Süveyş Kanalı'nı millileştireceğini açıklamıştır (Sönmezoğlu, 1989: 640-642). Bu durum Ortadoğu'da bomba etkisi yapmıştır (Türkman, 238; Arı, 260). İngiltere ve Fransa siyasal ve ekonomik baskıdan sonuç alamayınca İsrail'i kullanarak Mısır'a silahlı müdahalede bulunmuştur. Cemal Abdülnasır'ın kararından sonra 29 Ekim 1956'da önce İsrail, bir gün sonra da İngiltere ve Fransa, Mısır'a saldırmıştır (Serbest, 2017: 704). İsrail, Gazze ve Sina yarımadası yönünde başarılı bir harekât icra etmiştir. Bunun sonucunda Sina yarımadasını kontrol altına almış ve Kanal istikametine ilerlemiştir. İsrail saldırısı başlar başlamaz İngiltere ve Fransa, her iki ülkeye Süveyş Kanalı'nın iki yakasından 16 kilometre geri çekilmeleri yönünde ultimatö vermiştir (White, 2009: 48-50). Mısır'ın ultimatömu reddetmesi üzerine Fransa ve İngiltere Mısır'ın stratejik bölgelerini bombalamıştır (Çetinkaya, 2019: 1-14).

İsrail, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinden hızlı hareket ederek önceden belirledikleri hedeflerin tamamını ele geçirmiştir. Mısır ise karşı hamle olarak Kanal'daki bütün gemileri batırarak Süveyş Kanalı'nı tıkamıştır. Bu sırada Sovyetler'in, Mısır'dan çekilmemeleri durumunda Paris ve Londra'ya nükleer saldırı yapma tehdidi karşısında, Birleşik Krallık ve Fransa ateşkes ilan edip geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kasım'da başlayan geri çekilme aralık ayında tamamlanmıştır. ABD'nin, Ortadoğu'daki halkların Batıya yönelik tepkisini arttırmamak amacıyla İngiltere ve Fransa'yı yalnız bırakması, bölgedeki savaşın yönünü değiştirmiştir. ABD giriştiği politika ile Ortadoğu'nun, Sovyetlere kaymasını engellemiştir. Neticede, Süveyş krizi sonucunda İngiltere ve Fransa bölgeden tasfiye edilmiş ve Ortadoğu'da etkin tek güç ABD olmuştur. Mısır bu savaşta yenilmesine rağmen amacına ulaşmış ve Süveyş Kanalı'na tamamen sahip olmuştur (Arı, 268).

2.5. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Eisenhower Doktrini

Eisenhower Doktrini, ABD Başkanı Dwight Eisenhower'ın 5 Ocak 1957'de Kongre'ye gönderdiği yetki talebi ile gündeme gelmiştir (Pehlivanoğlu, 2004: 300-304). Bu program kapsamında, komünizme karşı mücadele eden Ortadoğu ülkesi Batı Bloğunda yer almasa bile, ABD tarafından yapılacak silah ve asker yardımından faydalanması planlanmıştır (Duran ve Karaca, 2013: 121-136). Ayrıca bu programla ABD

Başkanı'na, istediği zaman kullanabilmesi için 200 milyon dolarlık bir fonun ayrılması öngörülmüştür (Sander, 1991: 240-242).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da Sovyetler Birliğinin desteği ve aşiret reislerinin öncülüğünde Baas gibi radikal akımlar ortaya çıkmıştır. Süveyş krizi ile birlikte bölgede Sovyet etkisinin artması üzerine Başkan Eisenhower kendi ismi ile müsemma doktrini ilan etmiştir (Türkman, 238-242). Böylece hem İngiltere'nin bıraktığı boşluğun doldurulması hem de olası Sovyet tehdidi karşısında ABD'nin Ortadoğu'yu savunması planlanmıştır. Bu kapsamda ABD, komünist rejimle yönetilen ülkelerin saldırısına maruz kalan Ortadoğu devletlerine askerî güç de dâhil her türlü yardım yapacağını ilan etmiştir (Arı, 2009: 224-226).

Eisenhower Doktrini Ortadoğu'da ilk olarak Ürdün'de uygulanmıştır. Ürdün Kralı, ülkesinde kaosu giderek artması sonucunda ABD'den yardım talep etmiştir. ABD, Ürdün'ün komünizmin tehlikesi altında olduğunu ileri sürerek bu ülkeye 10 milyon dolarlık yardım paketi göndermiştir. Eisenhower doktrini, Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail tarafından kabul edilmiştir. Böylece ABD, Ortadoğu üzerindeki nüfuz ve etki gücünü göstermiştir (Gerger, 2012: 158-160).

2.6. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Nixon (Guam) Doktrini

ABD'nin Ortadoğu'da izlediği politikanın devamı olarak Eisenhower Doktrini'nin ardından 25 Temmuz 1969'da Nixon Doktrini yayımlanmıştır. ABD Başkanı, Guam Adası'nda açıkladığı doktrinle, ABD'nin müttefik ve dostlarının gelişmesine ve savunmalarına yardım edeceği, fakat özgür dünyanın jandarmalığına soyunulmayacağı açıklanmıştır. Ayrıca aynı doktrinle, ABD'nin hiçbir müttefikinin savunmasından doğrudan sorumlu olmayacağı, ancak talep edilmesi halinde istenen ülkenin nükleer koruma şemsiyesi altına alınacağı belirtilmiştir (Girling, 1970: 48-49). İlgili doktrin ile ABD, SSCB ile başlatılan yumuşama sebebiyle askerî rekabetin azaltılmasını amaçlamıştır (Bingöl, 2014: 141).

ABD bu doktrin ile bölgesel müttefikleri vasıtasıyla çıkarlarını koruyabilmeyi amaçlamıştır (Kissinger, 1979: 224-226). Nixon'a göre, barışın tesisi ve sürdürülebilmesi için dost ve müttefik ülkelerin bu ortak çaba için sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir (Dornan, 1974: 81-83).

ABD, bölgenin korunması noktasında Truman ve Eisenhower Doktrinleri'nin aksine doğrudan askerî müdahalelerde bulunmak yerine askerî ve ekonomik yardımlarla destek vermiştir. Nixon Doktrini'ne göre; uluslararası sorunların çözümüne müzakere ile gidileceği, bu yüzden ABD'nin güçlü olması gerektiği belirtilmiştir (Kimball, 2006: 56-59).

2.7. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Carter Doktrini

ABD'de 1976 yılında yapılan seçimleri Jimmy Carter kazanmıştır. Jimmy Carter, dünya siyasetinde yumuşama (detant) adı verilen 1969-1989 yılları arasındaki dönem içerisinde 1977-1981 yıllarında başkanlık yapmıştır. Yumuşama döneminde Soğuk Savaş'ın tarafları arasında göreceli barışçı bir siyaset izlenmiştir. ABD ulusal çıkarlarını savunurken doğrudan askerî baskı kurmak yerine ekonomik ve politik araçları kullanma yoluna gitmiştir (Bostanoğlu, 2008: 305).

Carter döneminde Ortadoğu'da dengeler değişmiştir. 1979 yılında İran'da İslam Devrimi meydana gelmiş ve Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal etmiştir (Gerger, 2012: 385). Bu iki gelişme sonucunda bölgedeki

güç dengesinin Sovyetler Birliği'nin lehine değişmesine mâni olmak amacıyla ABD, bölgeye müdahale etmek zorunda kalmış ve bölgeye yönelik politikasını değiştirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Jimmy Carter'ın, 23 Ocak 1980 tarihinde, Temsilciler Meclisi'nin düzenlediği ortak oturumda sunduğu "Birliğin Durumu" raporunda Basra Körfezi bölgesine yapılacak bir saldırının ABD'nin yaşamsal çıkarlarına yöneltilmiş bir saldırı olarak kabul edileceğini ifade etmiştir (Gerger, 2012: 386). Bu açıklama ile, ABD'nin yaşamsal çıkarlarını korumak için askerî güç kullanımı da dahil her türlü önlemi alacağını dile getirilmiştir (Kuniholm, 1984: 30).

ABD Başkan Carter'ın bu bildiriyle, ABD'nin Doğu Asya, Ortadoğu, Afrika Boynuzu ve Basra Körfezi'nde önemli tarihsel sorumlulukları bulunduğu gerekçesiyle askerî güvenlik şemsiyesini körfez bölgesini de kapsayacak biçimde genişletmiştir. Bu sorumluluğun yerine getirilebilmesi için, her yerde ve her zaman kullanılabilir kaynak kuvvetlerin geliştirilmesini istemiştir. Hemen ardından da bu politikanın bir parçası olan askerî organizasyon hayata geçirilerek Hızlı İntikal Gücü (RDF- Rapid Deployment Force) kurulmuştur (Kona, 2003: 19).

2.8. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Reagan Doktrini

Başkan Jimmy Carter'in yerine Ronald Reagan ABD Başkanı seçilerek 1981-1989 yıllarında başkanlık yapmıştır. Reagan yönetime geçtiğinde geleneklere bağlı kalarak hızlı bir değişim sağlamayı hedeflemiştir. Antikomünist kişiliğiyle tanınan Reagan görev süresi boyunca Amerikan dış politikasında Sovyetlere karşı sert önlemler almıştır. Bu amaçla Amerikan savunma harcamaları iki katına çıkarılmış ve Sovyetlerin stratejik olarak kuşatılması amacıyla NATO bünyesine yeni nesil füzeler konuşlandırılmıştır.

Başkan Reagan'ın 1985 yılında yapmış olduğu konuşmada açıkladığı doktrinle, ABD'nin Afganistan, Nikaragua, Kamboçya ve Nijerya başta olmak üzere bütün anti-komünist askerî veya siyasî hareketleri destekleyeceğini ilan etmiştir. Doktrin amacı komünizmin yayılmasını önlemek, komünizm tehlikesi olan yerlere her türlü desteği vermektir. Doktrininde insan hakları, self determinasyon ve her şeyden önemlisi demokrasi için de kuvvet kullanılmasının gereği yer almaktadır. ABD, Filipinler'de demokratikleşmeye destek vermek amacıyla otoriter ve antikomünist rejimden desteğini çekmiştir.

1989 yılında gerçekleştirilen Panama müdahalesi Reagan Doktrini'nin uygulamasının bir örneğidir. Aralık 1989'da ABD Panama'yı işgal etmiştir. ABD, yapmış olduğu işgalin gerekçesi olarak ülkede yaşayan Amerikan vatandaşlarına karşı yapılan şiddet eylemlerini göstermiştir. ABD bu işgalle Panama'ya demokrasi getirmeyi hedeflediğini belirtmiştir (Batur, 2011: 121).

2.8. ABD'nin Ulusal Güvenlik Politikasında Bush Doktrini

Clinton, sonrasında George W. Bush ABD Başkanı olarak seçilerek 2001-2009 yılları arasında başkanlık yapmıştır. 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a yapılan saldırılardan sonra ABD, yeni ulusal güvenlik stratejisini "Bush Doktrini" olarak tanımlanan pre-emption (önalma) ve prevention (önleme) stratejileri üzerine bina etmiştir. Bush doktrini, ABD'nin dünyanın tek süper gücü olduğu ve buna bağlı olarak da gelecek dönemlerde kendi hegemonyasını tesis etme amacına dayanmaktadır (Schmidt & Williams, 2008: 194-195).

ABD, yeni güvenlik stratejisinde güvenliği garanti altına almak için kuşatma (containment) politikasından vazgeçip, bunun yerine kendisine veya müttefiklerine gerçekleşmesi muhtemel olan tehditlerin fiilen gerçekleşmesini beklemeden müdahale edeceği önleyici savaş (preventive war) doktrini geliştirmiştir (Ağır, 2007: 85-86). Bush bunu yaparken yeni muhafazakâr (neo-conservative) politikalar izleyecekti (Frum, 1994: 127; Aydın, 2003:4).

Bush'un önleyici savaş stratejisi teröristlere ve terörizme yataklık yapan devletlere, kitle imha silahlarına sahip olanlara veya bu silahları kullanma amacıyla olan ülkelere ve bu ülkelerin düşmanca davranmalarına karşı kuvvet kullanmayı amaçlamaktadır (Köni, 2003: 83).

Bush bu doktrini uygularken terörizme savaş ilan etmiştir. Bush'un, dünya devletlerine yaptığı "teröristler ile mücadeleimizde ya bizimlesiniz veya onlarla" söylemine ABD'nin desteğine ihtiyacı olan devletler olumlu yanıt vermiştir (Asaf, 2001, 16-17).

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Ortadoğu'daki politikası; Soğuk Savaş döneminden devralınan petrol kaynakları üzerinde denetim kurulması ve bunun dünya pazarlarına kesintisiz ulaştırılması olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca, İsrail'in varlığının sürdürülmesi, radikal unsurların etkisinin azaltılması ve bölge ülkelerinin çevrelenerek kitle imha silahlarına sahip olmalarının önüne geçilmesi diğer amaçlar olarak belirmiştir (Kurt, 2014: 167-196).

Körfez ülkeleri, kendilerini Irak'ın yarattığı tehditten kurtardığı için ABD'ye minnet duyguları içinde olmuşlardır. Filistinliler Körfez Savaşı'nda Irak'a destek verdikleri için çok zor duruma düşmüş ve İsrail ile anlaşma sürecine girmişlerdir. Irak ise yalnızca yenilmekle kalmamış, ülkesinin önemli bir kısmı üzerindeki denetimini de yitirmiştir. ABD, İran ve Irak'a karşı "çifte çevreleme" (dual-containment) politikası izlemeye başlamıştır. Bölgeye siyasal olarak girdiği 1940'ların sonundan beri Ortadoğu'da hiç bu kadar güçlü olmayan ABD, bu denetimini oluştururken Türkiye ile kurduğu iş birliğinden büyük ölçüde yararlanmıştı (Oran, 2001: 254).

İkili çevreleme politikası, Clinton yönetiminin Ortadoğu'ya ilişkin politikasının önemli bir boyutu olarak, 18 Mayıs 1993'te Başkanın özel danışmanı Martin Indyk'in Washington (Institute for Near East Policy-WINEP) "*Yakın Doğu Araştırma Enstitüsü*" adlı düşünce üretim merkezinde yaptığı bir konuşma ile ilk kez gündeme gelmiştir (Kamen, 1995: 25). Indyk konuşmasında, bundan böyle ABD'nin tek söz sahibi olacağı, Irak ya da İran'a hiçbir şekilde etkin bir rolün öngörülmediği bir Basra Körfezi politikasının çerçevesini çizmiştir. İlan edilen ikili çevreleme politikası ile ABD, Körfezden Batı dünyasına güvenli petrol akışının sağlanması şeklinde özetlenebilecek temel Körfez politikasını sürdürebilmek için esaslı bir değişikliğe gitmiştir. Böylece ABD, bölgede etkinliğini geçmişte olduğu gibi Irak ya da İran vasıtasıyla, bunlardan birini diğerine karşı kullanmak suretiyle sürdüremeyeceğini açıkça ilan etmiştir (Ataman, 2006: 401-431).

Washington, Basra Körfezi politikası çerçevesinde özellikle 1970'lerde Şah döneminde, muhtemel Sovyet etkinliğine karşı İran'a dayanmak suretiyle bu bölgedeki petrol çıkarlarını korumuştur. 1979 Devrimi sonrasında ise, Irak'ı İran'a karşı desteklemiş, İran-İrak Savaşının son dönemlerinde Bağdat'a verdiği

destekle Saddam rejimini İran'ı dengelemenin ötesinde bölgede lider konumuna sokmuştur (Olson, 2005: 223-225).

Irak, bölgedeki liderliğini Kuveyt'i işgal ederek Körfez hegemonyasına dönüştürmeye kalkışınca da Washington, artık Ortadoğu'daki istikrarı tek elden sürdürmeye karar vermiştir. Bunu da Indyk'in konuşmasında su yüzüne çıkan ikili çevreleme politikası ile formüle etmiştir (Özcan-Kut, 2000: 345-346).

Ortadoğu'daki ABD çıkarları, ucuz ve güvenilir enerji kaynaklarına, petrol kaynaklarına, açık ve güvenli bir iletişim hattına, deniz yoluna, Süveyş Kanalı'na ve Hürmüz Boğazı'na engellenmeden ulaşabilme ve kullanma özgürlüğü olarak tanımlanabilir (Demir, 2014: 111).

Bu tanımdan yola çıkarak ABD, Ortadoğu politikasını, bölge petroleri üzerinde denetimi ve buradaki petrolerin dünya pazarlarına kesintisiz ulaştırılmasını, İsrail'in varlığını sürdürmesini, radikal unsurların etkisinin azaltılmasını, İran ve Irak'ın çevrelenmesini, bölge ülkelerinin Kitle İmha Silahlarına (KİS) sahip olmaması şeklinde belirlemiştir (Akbaş, 2011: 1-18). ABD'nin bölgeye yönelik politikasının oluşumuna bir taraftan küresel ve bölgesel güçlerin politikaları, bu ülkelerin oynadıkları roller ve eğilimleri önemli bir etkenken, diğer taraftan ABD'nin kendi iç dinamikleri, karar alma süreci, toplum yapısı gibi unsurlar da bu politikanın yapımında çok ciddi roller oynamaktadır.

11 Eylül 2001 saldırısı, ABD'nin bu politikaları şekillendirirken birtakım önceliklerinin değişmesine ve farklı tehditlerin ön plana çıkmasına sebep olmuştur (Bingöl, 2014: 154-155). 11 Eylül saldırısı öncesinde ABD'nin Ortadoğu politikasında esas olan etkenler; Batı dünyasını besleyen petrolün ve bu petrolün ulaşımını sağlayan yolların ve Basra Körfezi'nin güvenliği ile İsrail'in güvenliğini sağlamak iken; 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'nin Ortadoğu politikasına etki eden iki boyutun ortaya çıktığını görmekteyiz. Bunlardan biri Ortadoğu'nun kitle imha silahları deposu haline gelmesini önlemek, diğeri ise; gittikçe önemli bir tehdit olarak ortaya çıkan terörün kaynağı haline gelmesine mâni olmaktır (Altunışık, 2009: 69-81; Uğrasız, 2003: 152-153).

ABD'nin Ortadoğu'daki öncelikleri: Irak'ta ABD yanlısı bir yönetim oluşturulması, İran'ın kontrol edilmesi, Barış sürecinin bir açılım sağlaması şeklinde sıralanabilir. Başlangıçta "*Büyük Ortadoğu*" olarak adlandırılan, fakat Haziran 2004'te yapılan NATO zirvesi öncesinde "*Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika*" olarak değiştirilen politik anlayış, günümüzde de etkisini sürdürmektedir (Köylü, 2015: 85-100).

Projenin kapsadığı bölge ile ilgili olarak bugüne kadar; "*Tanca'dan Jakarta'ya kadar tüm Müslüman dünyası*" veya "*Kuzey Afrika'yı da içine alan Avrasya*" şeklinde geniş bir alanı kapsayan tanımların yanında, "*İran, Kafkaslar ve Orta Asya'nın projenin dışında bırakıldığı, Arap birliğine dâhil 22 ülkeyle birlikte İsrail, Türkiye, Afganistan ve Pakistan'ın dâhil olduğu*" daha dar kapsamlı tanımlar da yapılmıştır (Akbaş, 5).

Literatürdeki bu değerlendirmeler ve proje ile ilgili son uygulamalar birlikte ele alındığında; projenin başlangıçta Orta Asya ve Kafkasları da içerecek şekilde kapsamlı olarak tasarlandığı; dünya gündemine sokularak tartışılması neticesinde meydana gelen tepkiler göz önüne alınarak projenin adıyla birlikte kapsamının da sıklet merkezi Arap Birliği ülkeleri olacak şekilde değiştirildiği değerlendirilmektedir.

Bununla beraber; kavramın gevşek ama dinamik bir şekilde ele alınması gerektiği, bugün için proje içerisinde görülmeyen ülkelerin ileride proje kapsamına alınabileceği, üzerinde durulması gereken noktanın tanımdan ziyade, “*Türkiye’yi doğrudan etkileyen stratejik bir coğrafyayı değiştirme ve ona hâkim olma niyeti*” olduğu değerlendirilmektedir.

Projenin kamuoyuna açıklanan amacını; bölgeye demokrasiyi getirmek, uluslararası terörü kaynağında engellemek ve insan haklarını geliştirerek bölge halkının refah seviyesini yükseltmek şeklinde özetlemek mümkündür (Karagüzel, 2020: 29-48).

Fakat dünya kamuoyunda telaffuz edilen amaçlar ile uygulama ve söylemler karşılaştırıldığında projenin sadece sıralanan bu insanî amaçlarla sınırlı kalmadığı, siyasî, ekonomik, güvenliğe yönelik ve dinî içerikli bazı amaçlarının da bulunduğu yönünde ciddi bir inanış oluşmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush’un 2’nci döneminde Ocak 2005 tarihinden itibaren dış işleri politikasını yöneten Condoleezza Rice’in, güvenlik danışmanı sıfatıyla 7 Ağustos 2003’te söylediği; “*Fas’tan Çin sınırına kadar 22 ülkenin siyasî ve ekonomik coğrafyasının değiştirileceği*” gibi beyanatlar da göz önüne alındığında, projenin siyasî içerikli bir proje olduğu ve bölgedeki ülke sınırlarının mevcut haliyle kabul edilmediği ortaya çıkmaktadır (Bozan, 164-180; Washington Post, 2003: 1). Bu kapsamda, 8-9 Haziran 2004’te yapılan G-8 zirvesinde ve müteakiben 11 Aralık 2004 tarihinde Fas’ın başkenti Rabat’ta düzenlenen “Gelecek Forumu” adlı zirvede bölgedeki değişimin dışarıdan empoze edilemeyeceği, reformların siyasî değil sosyal ve ekonomik alanlarda gerçekleştirileceği gibi kararların aslında projenin emperyalist kimliğini yumuşatmak maksatlı girişimler olduğu değerlendirilmiştir.

Orta Asya ve Kafkaslar birlikte değerlendirildiğinde Geniş Ortadoğu bölgesi, barındırdığı nüfus ve enerji kaynakları ile potansiyel olarak büyük bir ekonomik pazar özelliği taşımaktadır. Bugün için Amerika Birleşik Devletleri dış ticaretinin büyük bir kısmını Avrupa Birliği ve Japonya ile yapmaktadır. Amerika’nın yılda yaklaşık 500 milyar dolarlık dış ticaret açığı düşünüldüğünde, belirtilen bu ülkelerle ticaret ilişkisinin sürmesi hayati derecede önemlidir. Çünkü Avrupa Birliği ve Japonya’nın başka ekonomik pazarlara yönelmesi durumunda Amerikan ekonomisinde büyük bir daralma kaçınılmaz olacaktır.

Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri’nin, ekonomik gücünü ve etkinliğini korumak maksadıyla rakiplerinden önce bu bölge üzerinde etkinlik kurmak zorunda olduğu; bu yönüyle düşünüldüğünde, projenin amaçları arasında ekonomik çıkarların önemli bir yerinin olduğu değerlendirilmektedir.

İlave olarak daha özelden; proje ile ilgili destek arayışlarında Avrupa Birliği ve Rusya ile sürekli temas halinde bulunulması, projenin Çin’in dâhil olmadığı G-8 ve NATO gibi platformlarda şekillendirilmesi gibi nedenlerle, Amerika’nın, orta vadede süper güç adaylarından görülen Çin’e karşı küresel rekabet ve durum üstünlüğü sağlamak için pozisyon aldığını da söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Aralık 2004 sonunda, Çin’e karşı silah ambargosunu kaldırmayı düşündüğünü açıklayan Avrupa Birliğine karşı Amerika’nın sert tutumu, bu değerlendirmeyi destekleyecek şekilde Amerika Birleşik Devletleri’nin Çin’e bakış açısını ortaya koymaktadır (Eliküçük Yıldırım, 2017: 15-35; Usta, 2009: 40-50).

4. SONUÇ

Soğuk Savaşın ardından dünyada doğu ve batı kutuplarının sona ermesiyle çoklu güç merkezleri oluşmuştur. Şüphesiz bunlar arasında başat ABD olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra elde ettiği konumunu koruyabilmek için muhtemel rakiplerinin önünü stratejik olarak kesmenin yollarına başvurmuştur. Bu bağlamda ABD, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucunda Kuveyt petrolünün başka bir devletin eline geçmesini engellemek amacıyla Irak'a askerî müdahalede bulunmuştur. Kısa süren savaşın ardından Irak Kuveyt'ten çekilmek zorunda kalmıştır. Ardından ABD, Körfez ülkelerinin de isteğiyle buraya üsler kurarak bölgeye yerleşmiştir.

Çevreleme politikası uygulayan Başkan Clinton'dan sonra göreve Başkan Bush gelmiştir. Bush, dış politikasında Ortadoğu'da etkin olma yönünde stratejiler uygulamaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terör saldırısı sonucunda benimsemiş olduğu etkin olma politikasını uygulama fırsatını yakalamıştır. 20 Eylül 2002 tarihinde George W. Bush imzasıyla yayınlanan Amerikan'ın yeni Millî Güvenlik Stratejisi'ne göre; ileride problem çıkarabileceği düşünülen her oluşum ya da ülkeye karşı nerede olursa olsun "vurulmadan önce vurma" felsefesi doğrultusunda karşılık verilmeli ve gerekirse düşman devletlerdeki rejimler değiştirilmelidir. Bu doktrin kapsamında ABD ilk olarak, jeopolitik konumu nedeniyle önemli bir değere sahip olan Afganistan'a harekât düzenlemiştir. 11 Eylül terör saldırısının faili olarak bilinen Usame Bin Laden'i himaye etmesi ve terörü desteklemesi harekate gerekçe olarak gösterilmiştir. ABD, Afganistan'a saldırısından sonra dünyanın neresinde olursa olsun kitle imha silahları (KİS) üreten veya bu silahlara sahip olan ve terörü destekleyen ülkelere müdahale edeceğini duyurarak küresel terör kavramını geliştirmiştir.

Amerikan Başkanı George Bush döneminde, ABD'nin Ortadoğu politikası İsrail ve Irak merkezli olarak şekillenmiştir. Çünkü SSCB'nin dağılması ile dünya üzerinde tek süper güç haline gelen ABD, tüm politikalarını kendi çıkarları ekseninde dünyayı ve Ortadoğu bölgesini tasarlama üzerine bina etmiştir. Körfez Savaşı'ndan sonra ABD tüm bölgeyi denetimi altına almıştır. Bundan sonra ABD, bölge petrolünü denetim altına almak için bölgeye askerî üsler kurmuştur.

Rusya'nın bölge politikaları ılımlı olmakla beraber ABD'nin politikalarına zıt olarak devam etmektedir. Rus diplomasisi daha yapıcı yönlerde bir gelişme göstermekte ise de İran, Irak ve Suriye'ye modern silahların sevkiyatı devam etmektedir. Doğu ile Batı arasında tansiyon azalsa dahi, Ortadoğu'nun ABD için stratejik önemi devam etmektedir.

Bölgedeki ABD menfaatlerinin korunması düşüncesi varlığını halen devam ettirmektedir. Bu itibarla, ABD'nin Doğu Akdeniz'de, Basra Körfezi'nde ve Hint Okyanusu'nda bir deniz gücü tesis etme zorunluluğu vardır. Bütün bu bölgelerde ABD zaman zaman tatbikat yapar ve ev sahibi ülkelerin desteğini geliştirme yollarını arar ve gerekli teçhizatını buralarda bulundurmaya çalışarak etkinliğini sürdürmektedir. ABD, Ortadoğu'ya yerleşmek ve enerji kaynaklarını kontrolü altına almak düşüncesiyle politikalar uygulamakta ve bu politikasını sürdürmektedir.

Kaynakça

- Ağır B. S., (2007), “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 12, 71-100.
- Akbaş, Z. (2011), “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, *History Studies*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, s.1-18.
- Akçay, E.- Akbal, Ö. (2013), “ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(22), 7-29.
- Altunışık, M.B. (2009), “Ortadoğu ve ABD: Yeni bir Döneme Girilirken”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 1, Sayı 1, s.69-81.
- Arı, T. (1998), *Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengesi*, Alfa Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Arı, T. (2009), “Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur”, Mülakatlarla Türk Dış Politikası, Cilt I, (Ed) H. Özdal, O. Bahadır Dinçer, M. Yegin, *USAK Yayınları*, Ankara.
- Arı, T. (2004), *Irak, İran ve ABD-Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya*, 1.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Asaf, H., (2001), *Ortadoğu’da Devlet ve Terör*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Aşar, Y. (1991), *Ortadoğu, Değişen Dengeler*, Rehber Yayınları, İstanbul.
- Ataman, M. (2006), “Değerler ve Çıkarlar: ABD’nin Ortadoğu Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar ve İlkeler”, *Ortadoğu Yıllığı*, 401-431.
- Aydın, M. (2003), “Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası”, *Stradigma.com*, 4, ISSN: 1303-9814.
- Bağcı, H. (2007), *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Batır, K. (2011), *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Müdahaleciliği ve Uluslararası Hukuk*, Yönetim Bilimleri Dergisi (9: 1), 117-137.
- Bingöl, O. (2014), “ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin Küresel Uygulayıcıları: Coğrafi Muharip Komutanlıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul.
- Bostancı, M. (2013), “Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paketi”, *Akademik Bakış*, Ankara.
- Bostanoğlu, B. (1999), *Türkiye-Amerika İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Bozan, M. (2020), “Türk ve Arap Yakınlaşmasının Stratejik Önemi”, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4(2): 164-180.
- Brzezinski, Z. (1985), *Power and Principle: Memoirs of the National Security Adviser*, Revised Edition, Farrar, Straus, Giroux, USA.
- Çetinkaya, G. (2019), “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye ve Eisenhower Doktrini”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD)*, 3(2), s.1-14.

-
- Çevik, H. (1995), *Uluslararası Politikada Ortadoğu*, Nüve Kültür Merkezi, İstanbul.
- Çolakoğlu, S. (2005), “Asya Pasifik’te Amerika: ABD’nin Batı’ya Açılma Macerası”, *Doğu Batı*, c.8:32.
- Demir, A. (2014), “İran’ın Basra Körfezi’ni Bloke İhtimali ve Hürmüz Boğazı’ndan Geçişlerin Uluslararası Hukuk Açısından Analizi”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Ankara.
- Dornan, J. E. (1974), “The Nixon Doctrine and the Primacy of Détente”, *The Intercollegiate Review*, 9(2).
- Dursun, D. (1991), “Bağdat Paktı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, s.446-447.
- Gerger, H. (2012), *Kan Tadı*, Yordam kitap, 6.basım, İstanbul.
- Girling, J.L. S. (1970), “The Guam Doctrine”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, 6(1).
- Hasan D. ve Karaca A. (2013), “1950-1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, s.121-136.
- Eliküçük Yıldırım, N. (2017), “Çin Dış Politikasında İttifak Yapmama Prensibi: Akademik Tartışmalar”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, s.15-35.
- Ertem, B. (2009), “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, Sayı 21, s.377-399.
- Frum D. (1994), *Dead Right*, Harper Collins, Toronto.
- Gerger, H. (2006), *ABD, Ortadoğu Türkiye*, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- Güler, Y. (2004), “II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri (1945-1950)”, *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kırşehir, 209-224.
- Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları* (1992), *Ortadoğu’nun Tarihi Gelişimi*, İstanbul.
- Kalyon, L. (2010), “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul.
- Karagüzel, A. (2020), “Yeni Yüzyılda ABD’nin Ortadoğu Politikası: Büyük Ortadoğu Projesi”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, s.29-48.
- Kimball, J. (2006), “The Nixon Doctrine: A Saga of Misunderstanding”, *Presidential Studies Quarterly*, 36(1).
- Kocaoğlu, M. (1995), *Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Kona, G. G. (2003), “Orta Doğu’nun Yeni Sınırları”, *Görüş Dergisi*, TÜSİAD, No. 54, (16-25), İstanbul.
- Köni, H. (2003), “Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi”, *Stratejik Analiz*, C. 4 S.38, s.83.
- Köylü, M. (2015), “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye”, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 85-100.
-

- Kissinger, H. A. (1979), *White House Years*, Little-Brown, USA.
- Kuniholm, B. (1984), *Persian Gulf and the United States Policy*, Regina Books, California.
- Kurt, S. (2014), “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Ortadoğu Politikası”, *Tarih Okulu Dergisi*, İzmir.
- Kurt, D, Pehlivan, Y., Korkmaz, E. (2020), *Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri*, Cilt II, Hava Basımevi, Ankara.
- Laurent, E. (1999), *Çöl Fırtınası*, (çev) Erden Akbulut, T. Ahmet Şensılay, E Yayınları, İstanbul.
- Memiş, E. (2002), *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Mcghee, G. (1992), *A.B.D.-Türkiye-NATO Ortadoğu*, Çev.: Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Olson, R. (2005), *Türkiye-İran İlişkileri 1979-2004*, çev. Kezban Acar, Babil Yayınları, Ankara.
- Oran, B. (2001), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular*, Belgeler, Yorumlar, cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özcan, G.-Kut, Ş. (2000), *En Uzun Yol*, Büke Yayınları, İstanbul.
- Pehlivanoğlu, A. Ö. (2004), *Ortadoğu ve Türkiye*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul.
- Roberts, J. M. (2011), *Dünya Tarihi (18. Yüzyıl ve Sonrası...)*, İnkılap Kitabevi, Cilt 2, 2. Baskı, İstanbul.
- Saltürk, M., Semiz, H. (2007), “Orta Doğu Siyasetinin Yönlendirilmesinde Enerji Kaynaklarının Etkileri”, *On Birinci Askerî Tarih Sempozyumu Bildirileri I, (XVIII. Yüzyıldan Günümüze Orta Doğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri)*, İstanbul.
- Sander, O. (1991), *Siyasi Tarih 1919-1990*, 3.Baskı, İmge Yayınları, İstanbul.
- Schmidt, B. C. & Williams, M. C., “The Bush Doctrine and The Iraq War: Neoconservatives versus Realists”, *Security Studies*, 17:2, 2008.
- Serbest, M. B. (2017), “Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 4, s.689-711.
- Soysal, İ. (2000), *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları (1945-1990)*, Cilt:2, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara.
- Sönmezoğlu, F. (1989), *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Sümer, G. (2008), “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19, s.119-144.
- Taşpınar, H. (2009), *Amerika Birleşik Devletleri'nin Petrol Politikası-Ortadoğu Örneği-(1950-1990)*, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Türkman, S. (2007), *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*, Nobel Basımevi, Ankara.
- Uçarol, R. (1995), *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul.

-
- Uğrasız, B. (2003), "ABD'nin Irak Politikası", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt 5, Sayı 4, s.152-156.
- Usta, Y. (2009), *Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak Politikası Bağlamında Türkiye ile İlişkileri (1990-2006)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Yalçın, O. (2013), "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı ile İş birliği Yapma Süreci", *Turkish Studies*, Ankara.
- Yalçın, O. (2013), "Amerika'n Toplumunun Oluşumu ve Güç Merkezi Olma Stratejisi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/3, 418-448.
- Yeşilbursa, B. K. (2011), "Bağdat Paktı (1955-1959)", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6.
- Yeşilyurt, Y. (2018), "Orta Doğu'da Ulus Devlet Formasyonunun Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Türkiye", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, Cilt 8, Sayı 14, s.499-536.
- Yılmaz, H. (2016), "Adnan Menderes Dönemi Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, s.203-232.

Gazeteler

Akşam

Milliyet

Washington Post